

מסדה

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת בא תשפ"ב (שנה ה' גליון 125)

ויאמר ה' אל משה נטה ידך על ארץ מצרים בארבה ויעל על ארץ מצרים ויאכל את כל עשב הארץ את כל אשר השאיר הבדל.
[י"ב]

הכתוב מודיע אותנו מדרך הנבואה שאחריו לא יהיה כן. **וכתב רבינו שלמה**: ואותו שהיה בימי יואל, שנאמר בו: כמוהו לא נהיה מן העולם (יואל ב, א), **למדנו שהיה גדול משל משה**, אותו של יואל היה על ידי מינים הרבה, שהיו יחד ארבה חסיל ילק וגום, אבל של משה מין אחד, וכמוהו לא היה ולא נהיה.
וקשה עלי מאמר הרב, שהרי כתוב: ויתן לחסיל יבולם ויגיעם לארבה (תהלים עח מו), וכתוב: אמר ויבא ארבה וילק ואין מספר (תהלים קה לו). ואולי יאמר הרב שהיה מין הארבה של משה גדול משל יואל, ושאר המינים של יואל גדולים משל משה. ואלה דברים בטלים. אבל: בכל גבול מצרים נמשך, לפניו לא היה כן בו ארבה כמוהו ואחריו לא יהיה כן שם.

[ויתכן כי בעבור היות ארץ מצרים לחה מאד ביאור, לא יהיה שם ארבה גדול, כי דרכו לבא בשני עצירת המטר, וכאשר הוא מוזכר ביואל (יואל א, א). **וכתב רבינו חננאל** בפירוש התורה שלו: מעת עתרת משה רבינו ועד עכשיו אין ארבה מפסיד בכל גבול מצרים, ואם יפול בארץ ישראל ויבא ויכנס בגבול מצרים אינו אוכל מכל יבול הארץ כלום עד עכשיו. ואומרין כי זה דבר ידוע הוא לכל באי עולם, בא וראה, כי בצפרדעים אמר: רק ביאור תשארה (ח ה), ולפיכך נשאר בו **אלתמאסייה** עד עכשו, אבל בארבה כתוב: לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים (י ט), ועל זה נאמר: שיחו בכל נפלאותיו (תהלים קה א). **עד כאן לשון הרב.**

ודעתי בפשט הכתוב: כי בעבור שמכת הארבה רגילה לבא לפעמים בכל הדורות, ועוד שבאה זאת כדרך המקרים, כי רוח הקדים נשאו, בעבור זה אמר כי היה גדול מאד מכל אשר נהיה במקרה העולם, כי לפניו ואחריו איננו בא כמוהו, ובגדלו ידעו כי מכת האלקים היא שאין רגילות לבא כן באחד הזמנים, וגם אותו של יואל מכה מאת האלקים.

"שיחו בכל נפלאותיו - תספרו הנפלאות שעשה למעלה מדרך הטבע" (מלבי"ם שם). במכתב מהג"ר בנימין מנדלסון זצ"ל (נדפס בהקדמה לספר "משנת יוסף" על מסכת שביעית) כתב: "עוד שני דברים נפלאים היו לנו בקוממיות בשמיטה תש"ט, שמרן הרב מבריסק זצ"ל אמר עליהם שמצוה לפרסמם: בחודשים הראשונים של שנת השמיטה היה זרוע בשדות מאכלי בהמה שנזרעו לפני שביעית, שמותר לקצור בשביעית ולאכול בקדושת שביעית, כשיטת הרמב"ן שנוהגים כן בארץ ישראל. והנה ביום שיש אחד בא ארבה לרוב כפרים הסמוכים, ואנשי מקומינו באו אלי בחרדה שיש סכנה גדולה של אכילת כל הנזרע על ידי הארבה. ואמרתי נראה ישועת ה' בשמיטה. והנה בא מחנה גדול של ארבה עד לגבול קוממיות, וכשאך הגיע לגבולנו מייד פנו לנו עורף והלכו כלעומת שבאו, ולא נשאר ארבה אחד בכל גבולנו, ולא הזיקו לנו במאומה. וכשסיפתי זאת למרן הרב מבריסק זצ"ל אמר: - שצריכים לספר. וציווה להביא את הרמב"ן על פרשת בא וקרא לפנינו את דברי הרמב"ן ז"ל בשם רבנו חננאל ז"ל שכתב: "מעת עתרת משה רבינו ועד עכשיו אין ארבה מפסיד בכל גבול מצרים, ואם יפול בארץ ישראל ויבא ויכנס בגבול מצרים אינו אוכל מכל יבול הארץ כלום עד עכשיו. ואומרין כי זה דבר ידוע הוא לכל באי עולם", ועל זה נאמר שיחו בכל נפלאותיו.

[והעיר על כך "משמר הלוי" (על התורה, מכתבים א-ג) שדיקק כי כוונת הרב מבריסק הייתה ללמוד מדברי הרמב"ן שיש כאן במכת ארבה שבמצרים קיום הנבואה בעתרת משה רבנו, ודוקא על כך נאמר "שיחו בכל נפלאותיו" כיון שלא נאמר מקודם על ידי נביא, מה שאינו שייך בסיפורים אחרים שאינם אות או מופת אלא נס, עיי"ש]

לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו שלשת ימים ולכל בני ישראל היה אור במושבבתם. [י, כג]

מביא הרמב"ן שני הסברים מהי מכת חושך:

כי לא היה החשך הזה אפיסת אור השמש, שבא שמשם והיה כמו לילה, אבל היה חשך אפלה, כלומר איד עב מאד שירד מן השמים, כי על כך אמר (בפסוק כא) **נטה את ידך על השמים**, להוריד משם חשכה גדולה נופלת עליהם. והיתה מכה כל נר, כאשר בכל החפירות העמוקות ובכל מקומות החשך העצום לא יתקיים הנר, וכן העוברים בהרי חשך לא יעמד להם שם הנר ולא האש כלל, ועל כך לא ראו איש את אחיו ולא קמו איש מתחתיו ואלמלא כן היו משתמשין בנרות, וזהו שאמר הכתוב "שלח חושך ויחשך" (תהלים קה כה) כי היה שלוח חשך, לא אפיסת אור היום בלבד.

ויתכן שהיה איד עב מאד מורגש שהיה בו כמו ממש, כדברי רבותינו (שמות רבה יד א) **כאשר הוא בים אוקינוס** כעדות האבן עזרא ("ואני הייתי שם פעמים רבות").

[וכתב על כך רבי הירש צבי פרבר מרבני לונדון בספרו "כרם הצבי" על הגדה של פסח, יתכן שהתכוון האבן עזרא שהתגורר בלונדון משנת ד' אלפים תתק"ח, על הערפל השורר באנגליה עד כדי תופעות קיצוניות כפי שאף קרה בשנת תרע"ב ושנת תשי"ג וכן באמסטרדם]

דברו אל כל עדת ישראל לאמר בעשר לחדש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבתו שה לביתו. [יב ג]

עם המצוה הזאת, בעבור כי מזל טלה בחדש ניסן בכחו הגדול, כי הוא מזל הצומח, לכך צוה לשחוט טלה ולאכול אותו, להודיע שלא בכח מזל יצאנו משם אלא בגזרת עליון. ועל דעת רבותינו שהיו המצרים עובדים אותו, כל שכן שהודיע במצוה הזאת שהשפיל אלהים וכחם בהיותו במעלה העליונה שלו. וכך אמרו: קחו לכם צאן ושחטו אלהיהם של מצרים (שמות רבה טו ב).

חבורת רמב"ן בבילי שבת קודש 22:00 - 21:00 בבהמ"ד 'משכן יחזקאל' חברון 25

הגליון הוקדש לצי"ג - רבי אליעזר ב"ר דוד זצ"ל

להערות הארות והצטרפות: V0527174410@GMAIL.COM מיועד לעורר את לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן

וְהָיָה לְאוֹת עַל יְדְכָה וְלְטוֹטְפַת בֵּין עֵינֶיךָ כִּי בְחֻזֶק יָד הוֹצֵאֲנוּ ה' מִמִּצְרָיִם. [ג' טז]

ובעבור כי הקב"ה לא יעשה אות מופת בכל דור לעיני כל רשע או כופר, יצוה אותנו שנעשה תמיד זכרון ואות לאשר ראו עינינו, ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון. והחמיר מאד בענין הזה כמו שחייב כרת באכילת החמץ ובעזיבת הפסח, והצריך שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים על ידינו ועל בין עינינו, ונכתוב אותו עוד על פתחי הבתים במוזות, ושנוכרי זה בפנינו בקר וערב, כמו שאמר (ברכות כא.) אמת ויצב דאורייתא, ממה שכתוב: למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך (דברים טז ג), ושנעשה סוכה בכל שנה. וכן כיוצא בהן מצות רבות זכר ליציאת מצרים, והכל להיות לנו בכל הדורות עדות במופתים שלא ישכחו, ולא יהיה פתחון פה לכופר להכחיש אמנות אלקים. כי הקונה מוזה בזוה אחד וקבעה בפתחו ונתכוון בענינה, כבר הודה בחידוש העולם ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פנות התורה, מלבד שהודה שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבודת לחירות וכבוד גדול לזכות אבותינו החפצים ביראת שמו. ולפיכך אמרו: הוי זהיר במצוה קלה כמצוה חמורה (אבות ב א) שכולן חמודות וחביבות מאד, שכל שעה אדם מודה בהן לאלקי, וכונת כל המצות שנאמין באלקינו ונודה אליו שהוא בראנו, והיא כונת היצירה, שאין לנו טעם אחר ביצירה הראשונה, ואין לעליון בתחתונים חפץ מלבד זה שידע האדם יודה לאלקיו שבראו. וכונת רוממות הקול בתפלות וכונת בתי הכנסיות וזכות תפלת הרבים, זה הוא שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לאל שבראם והמציאם, ויפרסמו זה ויאמרו לפניו בריותיך אנחנו.

"ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריחנו ענשו, הכל בגורת עליון."

על מאמר זה הוסיף לבאר רבי שמחה זיסקינד ברוידא זצ"ל ראש ישיבת חברון בספרו "שם דרך" כוונתו לומר, שכל מה שנראה לנו טבעי לכאורה, אינו אלא גזרת עליון כגמול שכר ועונש על פעולת האדם, והכל נעשה בהשגחה פרטית ומדוקדקת על האדם כפי מעשיו. וגם מה שנראה בעינינו כטבע - גשם, בצורת, שובע, רעב, וכדומה, הינם נסים נסתרים בתוך סודי הטבע בפקודת הקב"ה כתוצאה ותשלום על מעשי בני האדם. ואף כל הפעולות הפשוטות והקטנות שהאדם עושה - הכל נסים, והיה הגאון רבי ישראל סלנטר זצוק"ל מבאר ע"פ הגמ' (ברכות ה:) 'אדם רואה שישורין באים עליו שפושש במעשיו', 'עד היכן תכלית יסורין, רבא אמר אפילו פשט ידו לכיס ליטול שלוש ועלו בידו שתיים' (ערכין דף טו:) ופירש רש"י דאיכא טירחא בכך. היינו שאף עוגמת נפש קלה כגון זו צריכה חשבון נפש מדוע באו עליו יסורין. שלא יחשוב אדם שרק אם באו עליו יסורין כיסורי איוב עליו לפשפש במעשיו. וזהו דקדוק לשון הרמב"ן "כל דברינו ומקרינו" שהוא יסוד מיסודות האמונה וכל הכופר בו אין לו חלק בתורת משה. ויש להוסיף בדברי הרמב"ן שגם בפרשת יציאת מצרים יש לימוד מיוחד 'שכל דברינו ומקרינו כולם נסים' על ידי הנהגה והשגחה פרטית. לכאורה הנסים ביציאת מצרים היו נסים כלליים, ואף שבעשרת המכות אפשר היה לראות בהשגחה הפרטית המיוחדת שהיתה על בני ישראל שלא היה להם המכות, מכל מקום גם בזה היה ענין כללי ההשגחה להוציא את ישראל ממצרים ולהגן על כל אחד ואחד מבני ישראל. כלל, הרי כל מהלך יציאת מצרים היה על ידי פקידה מיוחדת כמו שנאמר למשה רבנו בהתגלות הסנה "לך ואספת את זקני ישראל ואמרת אליהם פקד פקדתי אתכם" (שמות ג טז) וממהלך הנסים הגדולים ביציאת מצרים גם בכל דבריו ומקריו של כל אדם ואדם בכל עת וזמן ובכל מצב קיימת השגחה פרטית, ואין שום מאורע או מקרה משום נוהג טבע. ונראה שישוד זה נלמד מהנסים שהיו בקריעת ים סוף וטביעת פרעה וחילו בתוכו, שאז נוכחו בני ישראל לדעת שבשעת הסתר פנים הגדול בעת השעבוד במצרים, השגיח הקב"ה בהשגחה פרטית על כל צער וכאב של כל אחד ואחד מבני ישראל (כמובא ברש"י טו ה) ונדרש במכילתא "תהמת יכסימו ירדו במצולות כמו אבן" - הרשעים קש הולכים ומטורפין עולין ויורדין, בינונים כאבן והכשרים כעופרת שונו מייד. היינו כי מלבד העונש הכללי של המצרים "מרכבות פרעה וחילו ירה בים ומבחר שלישי טבעו בים סוף", היה גם דין פרטי ומיוחד עם כל אחד ואחד מהמצרים, ודנו אותם כפי התנהגותם עם בני ישראל בשעה שהיו במצרים. הרשעים שהתנהגו באופן אכזרי טבעו קש - הולכים ומטורפין עולין ויורדין, הבינונים שלא התנהגו כ"כ באכזריות טבעו כאבן, והכשרים שבמצרים טבעו כעופרת, מייד ללא יסורים. בשעה זו, ראו בני ישראל שההשגחה הפרטית על כל אחד ואחד לא היתה רק בשעת המכות, ולא רק בעת שהקב"ה בא להציל את בניו ולהוציאם מבית עבדים - אלא גם בימי השעבוד המר גם כן היתה השגחה פרטית בתכלית הדקדוק, ובשעה שכל מצרי עמד והכה איש ישראלי ושיעבד אותו בפרך, עמדה ההשגחה והסתכלה לראות בדיק כיצד הוא נוהג, ואחר כך בעת טביעתם בים דנו את המצרים על כך ושלמו להם איש כפעלו. כל מצרי הוטבע "באופן אישי", ולא בטביעה כללית שהים שב לאיתנו וממילא כולם טבעו.

לא כן לכן נא הגברים ועבדו את ה' כי אתה אתם מבקשים ויגרש אתם מאת פני פרעה. [י,יא]
"יחד לב"

(הגאון הגדול רבי רפאל ע"פ אביו מן רבי חיים שמואלביץ, לרגל יום השנה)
בספר 'שיחות מוסר' מהגר"ח שמואלביץ זצ"ל העיר כי נעדרה מפרעה ההבנה כי תיתכן מציאות שיש בה יסורים ח"ו, וכל מיני קשיים, שונים ומשונים, אולם על ידי 'יחד לב' אז יוגבה לבו בדרכי ה', ובכך להתרומם ולהתגבר מעל כל טבע ומזל. כמו שאכן הפך ה' להם במצרים את הדם - לדם מילה ומלו בימי יהושע, שנאמר 'היום גלותי את חרפת מצרים מעליכם' (יהושע ה ט).
הוסיף על כך בנו הגאון ר' רפאל זצ"ל [בספרו ליקוטי חכמה ומוסר] דוקא מכאן נמצאים למדים כי עיקר עבודת האדם היא להתרומם ולהתעלות בחייו ולא רק בידיעה והכרה, אלא על האדם להחדיר ולהביא זאת אל לבו, כדברי הפסוק 'ידעת היום והשבות אל לבבך' עד שיהפכו אצלו לרגש טבעי ומוחשי. ותפקידו של האדם בעבודתו להכניס כח דחיה והרחקה מן הרע ומשיכה לטוב כטבע הנעשה מאליו (אינסטינקט) ללא צורך במחשבה מיוחדת.
מקור לדברים נלמד מהרמב"ן (שמות לה' כא) שכתב על הפסוק "ויבאו כל איש אשר נשאו לבו וכל אשר נדבה רוחו אתו הביאו את תרומת ה' למלאכת אהל מועד ולכל עבדתו ולבגדי הקדש" וכך כתב: "על החכמים העושים במלאכה יאמר כן כי לא מצינו על המתנדבים נשיאות לב אבל יזכיר בהם נדיבות וטעם אשר נשאו לבו לקרבה אל המלאכה כי לא היה בהם שלמד את המלאכות האלה ממלמד או מי שאינם בהן ידו כלל אבל מצא בטבעו שידע לעשות כן ויגבה לבו בדרכי ה' (דברי הימים ב יז) ולבא לפני משה לאמר לו אני אעשה כל אשר אדני דובר".
למד מכל אלו הגאון ר' רפאל על פי יסודו של אביו זצ"ל, כי ישנו יסוד רוחני שאינו בדרך הטבע, כאשר יגבה לבו של האדם בדרכי ה' אין גבול ליכולת ויש בכך סיעתא דשמיא מיוחדת להגיע ולהשיג מעבר לכוחותיו הטבעיים, ואפשר לקבל וליישם קבלות ודרגות שבאופן טבעי ושכלי לא יתכן להוציאם לפועל (כגון קביעת חברותא בזמנים לחוצים ועמוסים וכדו), וכל זה מכח השאיפה להתעלות ולגדול בדרכי ה'.

השבוע ביום שלישי ט' שבט יחול יום השנה השישי להסתלקותו של מו"ר ראש ישיבת מיר הגאון האמיתי והמופלא רבי רפאל ב"ר חיים ליב שמואלביץ זצ"ל
גאון בתורה, גאון בחסד וגאון במידות, זכה להרבות תורה ולומדיה ולחבר מערכות חידושי תורה מופלאים ולהעמיד תלמידים הרבה בסברה ישרה ובתבונה, היה תל תלפיות לרבים, ולאחזן קשבת בצעה הגונה ולב מרגיש. ויהי דברי תורה אלו לעילוי נשמתו הסהורה.